

İŞ SAĞLIĞI HEMŞİRELİĞİ STANDARTLARI*

Yard. Doç. Dr. M. Nihal ESİN

Doç. Dr. Semra ERDOĞAN

Yard. Doç. Dr. Nursen NAHCIVAN

İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu

Çalışma ortamının ve yapılan işin bireyin sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerinin belirlenmesi, çalışma hayatının yasal, sosyal, ekonomik, işletme ve sağlıklı ilgili sorunlarının çözümlenmesine yönelik çaba gösterilmesine neden olmuştur. Bu amaçla Uluslararası Çalışma örgütü (ILO)'nun çok taraflı sözleşme ve tavsiye kararları, iş sağlığını geliştiren hedefler doğrultusunda uygulanmaya konmaktadır (1,9,10).

Yarım yüzyıldan bu yana (ILO, 1950) iş sağlığını, tüm mesleklerde çalışanların; bedensel, ruhsal, sosyal yönden iyilik hallerinin en üst düzeye çıkarılması, sürdürülmesi ve geliştirilmesi çalışmaları olarak tanımlanmaktadır (1,3,5,7).

Yapılan iş ve işyeri ortamından kaynaklanan etkenlerin, çalışanların genel sağlığını bozarak ya da meslek hastalıkları ve iş kazalarına yol açarak etkilediği bilinmektedir (3, 4,11).

Günümüzde önemli boyutlarda olan iş sağlığı sorunlarının çalışma ortamı ve yapılan işe yönelik alınacak önlemler, çalışanın kişisel sağlığını geliştirecek uygulamalarla ve yasal yaptırımlarla önlenebileceği belirtilmektedir. İş sağlığının gelişmesinde iş sağlığı hizmet ekibinin faaliyetleri önemli bir yer tutar. Ekibi; tıp, sosyal ve mühendislik bilimlerinin meslek üyeleri olan hekim, hemşire, iş güvenliği elemanı, iş hijyenisti, ekonomist, sosyal antropolog ve psikolog oluşturur (5,6,7,10).

Toplum sağlığı hemşireliği içinde iş sağlığı hemşireliğinin rolleri gittikçe önem kazanmaktadır. İş sağlığı hemşireliği 100 yılı aşkın süredir var olmasına

* 3. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur. Ankara, 20-23 Nisan 1998.

rağmen mesleğin kavramsal ve uygulama çerçevesi son 30 yıldır gelişmiştir. Başlangıçta sadece tedavi ile sınırlı olan rolleri günümüzde çalışanın sağlığını koruma, geliştirme ve sürdürme kavramlarına yöneliktir (2,7,10).

İş sağlığı hemşireliği; hemşirelik ilkelerini, çalışanların sağlığını geliştirme, güvenliklerini sürdürme ve sağlıklı çalışma ortamı oluşturmak için gerçekleştirilen uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (10,11).

Ülkemizde iş sağlığı hizmetlerinin gelişmiş olduğu ülkelerde görülen standartlarda profesyonel işyeri hemşiresi yok denecek kadar azdır. Bunu etkileyen en önemli etken; işyeri hemşiresinin görev yetki ve sorumluluklarını belirleyen yasal düzenlemelerin olmaması ve bu konuda özel eğitim programlarının yaygınlaşmamış olmasıdır. Bu bağlamda ülkemiz şartlarında iş sağlığı hemşireliği uygulamalarının felsefesini, ilkelerini, rol ve fonksiyonlarını içeren standartların belirlenmesine gereksinim vardır.

Bu derleme ile; iş sağlığı hemşireliğinin felsefesini, ilkelerini, niteliklerini, rol ve fonksiyonlarını uluslararası düzeyde kabul gören standartlar doğrultusunda irdeleyerek, ülkemiz iş sağlığı hemşireliğinin geliştirilmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Kapsam, Türkiye koşulları dikkate alınarak ele alınmıştır.

Standart I: İş Sağlığı Hemşireliğinin Felsefesi ve İlkeleri

İş sağlığı hemşireliğinin felsefesi, hemşirelik ilkelerini, çalışanların sağlığını geliştirmek, güvenliklerini sürdürmek ve sağlıklı çalışma ortamı oluşturmak için uygulamak ve iş sağlığını geliştirmektir (8,9,10,11,12).

İş sağlığı hemşireliğinin ilkeleri:

- İş sağlığı alanında iş sağlığı hemşireliği hizmeti veren hemşirenin ünvanı "işyeri hemşiresi"dir. İş yeri hemşiresi, iş sağlığı hizmetlerinin sunumunda önemli rolü olan iş sağlığı hizmet ekibi üyesidir.
- İş sağlığı hizmetleri, iş sağlığı hizmet ekibinin uyumlu çalışmasını gerektirir.
- Bireyin işi, sağlığını doğrudan etkiler. Çalışanlar; biyolojik, kimyasal, mekanik, fiziksel ve psikososyal etkenlerden kaynaklanan sağlık sorunları ile karşı karşıyadırlar.
- Çalışanların yaşamlarının üçte biri işyerlerinde geçer. İşyerleri, sağlık bakımının sunumu ve değerlendirilmesi için çok uygundur.
- İş sağlığı hemşireliği halk sağlığının, birincil, ikincil ve üçüncül koru-

ma ilkeleri kapsamında sağlığı geliştirme, koruma, sürdürme ve rehabilitatif bakım üzerinde odaklanır.

- İşyeri hemşiresi işyeri ortamındaki sorumluluklarının dışında, işyeri çevresine yönelik uygulamaları ile endüstri ve toplum sağlığı arasında bir köprü görevi görür.

- İşyeri hemşiresinin birincil korumaya yönelik uygulamaları sağlık bakım giderlerini azaltır.

- İşyeri hemşireleri bilgi ve deneyimlerini geliştirmek için konu ile ilgili sempozyum, kongre, workshop gibi toplantılara katılır (4,8,9,10,11,12).

Standart II: İş Yeri Hemşiresinin Eğitimi ve Deneyimi:

- Hemşirelik temel eğitimi veren (4 yıllık lisans eğitimi) bir hemşirelik okulu mezunudur.

- En az 2 yıl herhangi bir uygulama alanında hemşirelik yapmış olmalıdır.

- Meslek organları Üniversite ve Enstitüsü tarafından düzenlenmiş iş sağlığı hemşireliği (Uluslararası kredilendirme standartları ile kredilendirilmiş) sertifika programlarına katılmış olmalıdır (11).

Standart III: İşyeri Hemşiresinin Sorumlulukları

Doğrudan bakım ile sorumlulukları

- İşyerinde oluşan küçük yaralanma ve hastalıkları tedavi eder.
- Acil kaza ve hastalık durumlarında ilkyardım uygulamasını yapar. Özel durumlarda bir uzman ile iletişim kurarak ilk tedaviyi başlatır.

- Çalışanlar arasında risk altındaki grupları belirlemek için; görme, işitme, kan basıncı, şeker, kolesterol, kanser gibi konularda tarama programları planlar ve uygular.

- İşe giriş muayeneleri, periyodik muayeneler, genel muayeneler için; programı planlar, çalışanların sağlık öykülerini alır, yapılan işe göre değerlendirir ve gerekli ölçümleri yapar (kan basıncı, boy, kilo, vücut ısısı, kan, idrar testler vb), muayene sonuçlarını çalışanların yaptığı işin ve çalıştığı ortamın özelliklerine göre değerlendirir.

- İş ve işyeri ortamı etkilerinin dışında oluşmuş hastalıkların tedavisine ve rehabilitasyonuna yönelik bakım verir.

- Kronik hastalığı olan çalışanları takip eder, tedavilerini izler (4, 8, 9, 10, 11,12).

Sağlık Eğitimi ile İlgili Sorumlulukları

- İşyeri hemşiresi görev yaptığı iş yerinde iş koluna özgü oluşan iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunmaya yönelik eğitim yapar.
- Çalışanları, acil durumlarda yapabilecekleri ilkyardım uygulamaları konusunda eğitir.
- Çalışanların genel sağlığına yönelik olarak, beslenme, egzersiz ve stres yönetimi, sigara ve diğer zararlı alışkanlıklar konularında eğitim programları planlar ve uygular.
- Hastalığı veya yetmezliği olan çalışanlara kendi bakımlarını bağımsız olarak sürdürebilmeleri için programlar planlar.
- Çalışanların gereksinimleri doğrultusunda, kadın sağlığı, çocuk sağlığı, erişkin sağlığı ile ilgili konularda eğitim programları düzenler (8,9).

3. Danışmanlık ve Liderlik Rollerine İlgili Sorumlulukları

- Çalışana; işi, kendisi veya ailesi ile ilgili yardım istediği her zaman danışmanlık yapar.
- Emeklilik öncesi dönemdeki çalışanlara ve ailelerine emeklilik döneminin planlanmasında yardım eder.
- İş sağlığını geliştiren amaçlara hizmet eden kurum ve organizasyonlara katılır.
- Çalışanların sağlığını en üst düzeye çıkarmak için programlar, standartlar ve politikalar geliştirir (4,8).

4. Yönetici Rolü ile İlgili Sorumluluklar

- İşyeri hemşirelik hizmetlerinin karşılanması için gereksinimler doğrultusunda yıllık bütçeyi hazırlar.
- İşyerindeki hemşirelik hizmetlerini yönetir.
- İşyeri sağlık birimindeki tüm hizmetlere yönelik kayıtları tutar.
- İşyeri sağlık biriminin fizik çevresinin ve araç gereçlerin bakımını düzenler (8,9,10,11).

Standart IV : İşyeri Hemşiresinin Profesyonel Gelişimi:

- İşyeri hemşiresi kendi eğitimi ve profesyonel gelişimi için sorumluluk alır ve yeni meslektaşlarının ve öğrencilerin gelişimine yönelik katkıda bulunur(12).

Standart V: Hizmetlerin Değerlendirilmesi

• İşyeri hemşiresi planladığı ve uyguladığı programların sonuçlarını değerlendirir. Konu ile ilgili seminer, workshop vb. toplantılarda meslekdaşları ve diğer meslek üyeleri ile tartışır (12).

SONUÇ

İşyeri hemşireleri tarafından yapılan iş sağlığı programlarının, uzun süreli değerlendirildiği çalışmalarda olumlu sonuçlar ve gelişmeler belirlenmiştir.

• **Çalışanların**, kalp-akciğer kapasitesinin arttığı, fazla tartılı olanların kilo verdiği, vücut dayanıklılığının ve direncinin arttığı, stres ve gerilimin azaldığı, mutluluk ve moral düzeyinin arttığı,

• **Yöneticiler ve firma açısından**, sağlık bakım giderlerinin azaldığı, üretkenliğin arttığı, firmanın imajının olumlu olarak arttığı bulunmuştur.

Türkiye'de profesyonel standartlarda çalışan işyeri hemşiresi sayısı yok denecek kadar azdır. Nedenleri;

• İş yeri hemşiresinin çağdaş görev yetki ve sorumluluklarını belirleyen yasal düzenlemelerin olmaması,

• İş yerine özel hemşirelik eğitim programlarının mesleki örgütler tarafından sahiplenilmemiş olması,

• İşverenlerin böyle bir görevlinin hizmetinden yararlanma bilincinde olmamalarıdır.

Bu bağlamda;

• ILO'nun kararlarını kabul eden Türkiye'nin, halihazırda var olan profesyonel hemşirelik insangücünü, iş kanunu kapsamında dikkate alan uyarlamalara,

• Şu anda görev yapan iş yeri hemşirelerinin sertifika programlarından geçirilmesine, yeni iş yeri hemşiresi olacaklar için makalede tartışılan "standart II" kriterlerinin uygulanmasına gerek vardır.

ÖZET

Bu makale Türkiye şartlarında iş sağlığı hemşireliği standartlarını belirlemek için yol göstericidir. Bu standartlar iş sağlığı hemşirelerinin uygulama kalitelerini ölçmeyi sağlar. Standartlar beş bölümde derlenmiştir: Felsefe ve

ilkeler, eğitim, roller ve sorumluluklar, profesyonel gelişim ve hizmetlerin değerlendirilmesi.

Anahtar Kelimeler: İş sağlığı hemşireliği, Standartlar

SUMMARY

Standards of Occupational Health Nursing:

This paper was planned in order to determine the standards of occupational health nursing in Turkey. These standards provide a means to measure the quality of occupational health nurse practice. Standards cover five areas of practice: policy (philosophy, goals), staff (professional, qualified nurse), roles and responsibilities, and outcome measurement.

Key Words: Occupational health nursing, Standards

KAYNAKLAR

1. Akbulut, T.: İşçi Sağlığı Prensipleri ve Uygulamaları. İstanbul (1995).
2. Austin, R.: Employee assistance programs, *Clin Chem.* 33(11):101, (1987).
3. Bilir, N.: İş Sağlığı. Ankara, (1995).
4. Burgel, B.: Occupational health nursing in the workplace, *Nurs Clin North America*, 29 (3) : 431, (1994).
5. Erdoğan, S.: İşyeri Hemşireliği, İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi 13. Kurultayı, Eylül, İstanbul, (1995).
6. Erdoğan, S., Nahcivan, N., Esin, N.ark.: Sağlığı sürdürme, sağlığı geliştirme ve hemşirelik, *Hemşirelik Bülteni*, 7(32): 32, (1994).
7. Esin, M.N.: Endüstriyel Alanda Çalışan İşçilerin Sağlık Davranışlarının Saptanması ve Geliştirilmesi. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, (1997).
8. Howard, JR., Williamson, KN.: Community Health Nursing. Springhouse Corporation, USA, (1990).

9. Özabacı, M.N., Sabuncu, H., İşsever, H.: Türkiye'de işyeri hemşireliği kavramı ve işlevleri, III. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Özet Kitabı, Ankara, (1992).
10. Pender, NJ: Health Promotion in Nursing Practice. Norwalk, California, Second Ed., (1987).
11. Rogers, B.: Occupational Health Nursing Concepts and Practice. Saunders Company, USA, (1994).
12. Smith, C.M., Maurer, F.A.: Community Health Nursing Theory and Practice. W.B. Saunders Company, USA, (1995).

KİTAP

Kitabın Adı : **IV. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Sempozyumu Kitabı,**
(Uluslararası Katılımlı)

İsteme Adresi : İstanbul Üniversitesi, Florence Nightingale Hemşirelik Yüksek-
okulu 80270 Şişli/İST.

10-12 Eylül 1997, İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu Mezunları Derneği, KKTC Sağlık Bakanlığı ve Hemşireler Birliği İşbirliği ile Kıbrıs'da düzenlenen IV. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Sempozyumunda sunulan tüm yazılı bildirileri kapsamaktadır.

KİTAP

Kitabın Adı: **Plandan Uygulamaya Öğretim, 4. Baskı**

Yazarı : Prof. Dr. Mürüvvet Bilen, 1996
Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü Öğretim Üyesi

Öğretmenin, eğitsel yaşantıları planlarken, bunları öğrencilerine nasıl ulaştıracağı da belirlemesinin gerektiği düşünülürse, başarıya ulaşmak için, öğretim yolu olarak ifade edebileceğimiz yöntemin, uygun seçilip düzenlenmesinin ve uygulanmasının önemi daha iyi görülebilir. Bu noktadan hareketle bu kitapta, planlamadan uygulamaya doğru ilerleyen öğretimi gerçekleştirmek için gerekli aşamalar ele alınmıştır.